
KRITIKAI SZEMLE

K Ö N Y V E K

A KÉTESSÉ VÁLT TÖRTÉNET

Holti Mária: *Ezer zizzenés*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1987

„Az egész felfordulás akkor kezdődött, amikor nagyapánk olyan előnyösen eladta a telket” — ezzel a mondattal kezdi Holti Mária az *Ezer zizzenés* kötetnyitót, *Az ingatlan* című elbeszélését. Egy annak a rendje és módja szerint elbeszélte átlagtörténetet ígér ez az indítás, szereplőkkel, bonyodalommal és az összes egyéb járulékos vonatkozással. Az olvasó nem csalatkozik: az eseménysor végül is történetté áll össze, még előre- és hátrautalások sem késleltetik a végkifejletet. Ám, hogy a történet korántsem problémátlan, arra a befejezés figyelmeztet: „Akkor felébredtem.” Kiderül, hogy a szöveg valóságképe *álomvalóság*, ami annál is meglepőbb, mert a történetsegmentumok logikusan, a „legvaskosabb valóság szabályai szerint” kapcsolódnak egymáshoz. Márpedig az álom képei szétszórtak, rendezetlenek, oldottak, éppen olyanok, mint amilyeneknek Holti egy másik novellájában leírja őket: „Álmában az összefüggéstelen képek úgy követték egymást, mint egy dokumentumműsor diavetítóból kidobott vágatlan, érintetlen állóképei; kábulatában fogant képek olvadtak, folytak szét álomfoszlányokká és valóságos elemekké” (*Műsorszünet*).

Holti Mária a lekerekített történet problematikusságát érzékelteti kötetnyitó írásában azzal, hogy az álom közegébe helyezi azt. Az álom felfüggeszti, kétséssé teszi a valóságot, *lehetetlenné* a kerek, lezárt történetet — ezt példázza ez a kvázi-álomnovella.

A történet problematikussá válása a kötet többi darabjaiban is megfigyelhető. Ez s — ebből adódóan — az elbeszélő elbizonytalanodása jelentős súlyponteltolódásokat eredményez a szövegstruktúrában, mindenekelőtt a cselekmény és a nézőpont vonatkozásában. Vegyük például a *Benzinkút a motélnél* című elbeszélést. Egy fiú és egy lány összeismerkednek a tengerparton, csatangolnak, csellengenek, közösen munkát vállalnak stb. Élőbeszédszerű előadásmód, oldott nyelvezet, markáns „nyelvi arcképek” (a Salinger-féle próza beütései). Hagyomá-

nyos értelemben vett cselekményről — ahol a történések sorrendje nagy valószínűséggel előrelátható — e novella kapcsán jóformán nem is beszélhetünk. De ugyanígy azt sem állíthatjuk, hogy a szereplők cselekedeteit kizárólag „belső mozgatórugók” irányítják és a szerző az ő „belső impulzusaikra” figyel, azt próbálja leképezni. A pszichikai indítók, akárcsak a történések, kiszámíthatatlanok. Igaz ugyan, hogy „inkább a hősök belső világát, érzelmi életét tárja elénk a szerző” (miként azt — helyesen — a fűlszöveg írója megállapítja), de ez a „belső élet” nem önfeltárulkozó gesztusok által mutatkozik meg előttünk — a „belső megnyilatkozások” csak kis hányada a monológ —, hanem a hősök „szituációban levése” révén. (Az elbeszélések többségében a szituáció rendkívül hangsúlyossá válik.) Ebben a — nevezzük így — „helyzet tanulmányban” az egyszeri, a „be nem gyakorolt helyzet” az, ami önvizsgálatra és — mintegy ingerhatásként — reagálásra kényszeríti a szereplőket. „Pink azelőtt egyszerűbb dolgokhoz volt szokva, most viszont úgy érezte, hogy sodrásban áll, külső erők viszik. Kis fejlődés után rájött, hogy itt nem segít a mindig bevált módszer, lekicsinyelni vagy felülről szemlélni mindazt, amit nem ért.” Itt a „bevált módszer” csődje döbent rá a hőst arra, hogy „egy be nem gyakorolt helyzet is felkavarhatja az életét”. Egy másik novellában (*Császárok, idő*) az idegenvezető előadása közben egy látszólag jelentéktelen mozzanat zavarja meg (a betervezett fényhatás elmarad, mert a villanykapcsolót az ő tudta nélkül áthelyezték), aminek azonban rá nézve végzetes a következménye: „El van veszve, mindennek vége, hiába gyakorolta a mozdulatot hosszú élete folyamán kisebb-nagyobb megszakításokkal, elveszett minden, a szöveg is hitelét veszti.” *A meghökektől emberben a több ízben is elítélt bűnözőt az övétől egy merőben különböző, „másfajta” életformával való találkozás „hökkenti meg”, s kényszeríti újabb kilengésre... S folytathatnánk a példák felsorolását...*

A történet problematikussá válása nem azt jelenti, hogy a mindenkori történet elvesztette evidenciáját Holti Mária számára. A történet *van*. Talán nem túlozunk, ha azt mondjuk, hogy a történetnek ez a hangsúlyozott jelenléte, megkerülhetetlensége Holti novelláírásának amolyan próbaköve. Azok a legsikerültebb novellái, amelyekben a történet teherbírása „próbára tétetik”. Ezek a „lezáratlan” írások (*Benzinkút a motelnél, Császárok, idő, Ezer zizzenés, Műsorszünet*). Persze ellenpéldákat is említhetünk: a szinte „strofikus” szerkezetű *A szegény Varga lányok balladája* valódi kis remeklés, rendkívül tömör, de szükséztelenségével is sokat mondó novella. Az *Örökök délibáb ú. művészelbeszélés*, egy gégerákos színész utolsó napjait beszéli el, megkapó egyszerűséggel, enyhe líraisággal. Igaz, a befejezés kicsit kosztolányis (művészhalál a tükör előtt), de ez nem von le az önértékéből.

Holtit a történet egyszerre vonzza és taszítja is, talán ezért tűnik formai és tematikai szempontból egyaránt olyannyira heterogénnek a

kötete, különböző fajsúlyú írások elegendő gyűjteményének. De ez ugyanakkor arról is árulkodik, hogy Holti Mária számára immár nem magától értetődő tevékenység, önfeledt mesélés a novellaírás. Ámbár az is az igazsághoz tartozik, hogy a modern prózaírók általában „tudatosabbak”, mint ő. De keserves tapasztalatai vannak neki is (miként azt az *Ezer zizzenés* darabjai bizonyítják), megannyi kortársához hasonlóan, az „elbeszélés nehézségei”ről.

P. NAGY István

A KANIZSAI KÖZSÉG RÉGÉSZETI LELETEINEK ELSŐ ÁTTEKINTÉSE

Szekeres László: *Kanizsa múltja a régészeti leletek fényében*. Monográfija Kanjiže — Kanizsa monográfiája, Studije — Tanulmányok 1, Kanizsa, 1986

Bácskában a századforduló után csak az utóbbi másfél-két évtizedben lendült fel ismét a helytörténetírás. E munkába a régészek is bekapcsolódtak, s a készülő monográfiákban e tudományág eredményei is helyet kaptak. Szekeres László vázolta Zenta és Gombos legrégebbi történetét, részt vett az ómoravicai falumonográfia előkészítésében, ő írta a 'közeljövőben megjelenő Szabadka-monográfia őskori és középkori fejezeteit. E művek közé illeszkedik a kanizsai község múltját tárgyaló dolgozata. Túlzás nélkül állítható, hogy e könyv megírására ő volt a leghivatottabb. Egyrészt: igen jól ismeri Kanizsa régészeti leleteit. A szabadkai Városi Múzeum munkatársaként a község régészeti szakfelügyeletét ő látja el — 1973-ig egyedül, azóta a múzeum másik régészével, Ricz Péterrel együtt. Másrészt, egy korábbi művében behatóan elemezte Északkelet-Bácska középkori településtörténetét.

Szekeres László is eddig alkalmazott módszere szerint dolgozott. Már a bevezetésben utal arra, hogy tudásunk véges, így a múlt számos részlete még ismeretlen. Emiatt számos probléma megoldatlan, és ennél is több az azonos forrásanyagot eltérő módon értelmező elmélet. A szerző emiatt a könyv későbbi fejezeteiben, miközben saját álláspontját ismerteti, nem mulasztja el, hogy egy esetleges másik magyarázatról is szóljon. Így pl. Visy Zsolt elgondolását követve Szekeres László úgy vélekedik, hogy az I. század elején a szarmatákat az Alföldre az erdélyi dákok hívták be ütközőként az előretörő rómaiak ellen, de azt is megjegyzi, hogy a szakemberek többsége szerint éppen a terjeszkedő Római Birodalom indítványára a dák támadások felfogása céljából jelentek meg itt a szarmaták. Továbbá a szerző szerint a X—XI. századi köznépi temetők — ezeket egy régi, ma már túlhaladott szakkifejezéssel Bijelo Brdo-i kultúrának is szokás nevezni — csak